

ARMOE TROEF

WESTHOEK-ZUID

ERFGOEDDAG | 1 MEI 2011

HOE GEBRUIK JE DEZE BROCHURE?

Onder de noemer **'Armoe troef'** heeft het roerend (schilderijen, documenten, beelden, kranten ...) en immaterieel (verhalen, tradities, gebruiken ...) erfgoed van de zuidelijke Westhoek heel wat te bieden.

Het artikel 'Armoe troef in de zuidelijke Westhoek' licht al een tipje van de sluier. Enkele erfgoedobjecten gelinkt met het thema en verspreid over de regio kregen ook een plekje in deze brochure. Ze worden bewaard in de lokale erfgoedinstellingen of particuliere collecties. Ze zijn (op Erfgoeddag) niet altijd toegankelijk. De tekst en erfgoedobjecten vind je van pagina 10 tot 55.

Het activiteitenoverzicht voor 1 mei is gebundeld per dorp of stad van pagina 56 tot 75. Per activiteit is er een korte beschrijving en wat praktische informatie.

Achteraan de brochure toont een kaart de locatie van de activiteiten.

- toegankelijk voor rolstoelgebruikers
- gedeeltelijk toegankelijk voor rolstoelgebruikers
- niet toegankelijk voor rolstoelgebruikers

 De vlieg wijst kinderen tot en met twaalf jaar de weg naar superleuke activiteiten op Erfgoeddag. Telkens je Vlieg tegenkomt, weet je dus dat het om een activiteit gaat waar kinderen koning zijn! Als de activiteit voor het hele gezin is bedoeld, blijkt dat duidelijk uit de tekst.

 De Week van de Amateurkunsten loopt dit jaar van 22 april tot en met 1 mei 2011. Het hartje vermeldt wanneer erfgoedorganisaties samenwerken met amateurkunstenaars.

 Je kunt uiteraard niet alles bezoeken op Erfgoeddag zelf. Daarom vermeldt de programmabrochure met een pijltje welke tentoonstellingen je, al dan niet betalend, kunt bezoeken na Erfgoeddag. Je kunt ook de permanente collectie of andere lopende tentoonstellingen gratis bezoeken op Erfgoeddag.

INHOUD

{ 06 } Voorwoord

{ 08 } Deelnemende organisaties

{ 10 } Armoe troef in de zuidelijke Westhoek

{ 56 } Activiteiten op 1 mei 2011

{ 58 } Ieper

{ 63 } Poperinge

{ 68 } Hollebeke (Ieper)

{ 70 } Passendale (Zonnebeke)

{ 72 } Woesten (Vleteren)

{ 74 } Zonnebeke

{ 75 } Westouter (Heuvelland)

{ 76 } Meer erfgoed in Westhoek-zuid

{ 78 } Kaart

{ 81 } Colofon

{ 82 } Praktische informatie

ERFGOED,

Beste mensen met een hart voor erfgoed,

1 mei is het weer zover! Voor de 11de keer vindt de Erfgoeddag plaats. Overall in Vlaanderen worden er activiteiten georganiseerd in musea, archieven, bibliotheken, erfgoed- en andere verenigingen. Het thema dit jaar is 'Armoede troef'. In de zuidelijke Westhoek zijn er 18 activiteiten waaraan je tussen 10u en 18u kan deelnemen. Alle activiteiten zijn gratis. Wij zijn trots dat vele mensen zich geëngageerd hebben om dit evenement mee mogelijk te maken.

De rijkdom van het erfgoed plaatst armoede in een historische context. Net zoals bij zoveel andere maatschappelijke fenomenen, blijkt de betekenis van 'armoede' en 'arme' allerm minst stabiel en ongewijzigd. Armoededefinities zijn nooit neutraal. Ze zijn door niet-armen gemaakt, om 'arme mensen' te beschrijven en om oplossingen voor hun armoede te bedenken. Naar de arme werd amper geluisterd. We willen dit thema aangrijpen om hen ook aan het woord te laten.

Luxeproducten die wij vandaag als een evidentie beschouwen, waren

vroeger enkel toegankelijk voor een top laag van edellieden en ondernemers. Hoewel er al veel acties gevoerd werden om armoede te bestrijden, worden we er nog dagelijks mee geconfronteerd. Ondanks de stijgende welvaart. Sociale wetenschappers zien armoede vandaag de dag als een nauw in elkaar verstrengd netwerk van allerlei uitsluitingen. Vele aspecten kenmerken deze toestand, zowel op financieel, sociaal als mentaal vlak.

Deze regionale brochure biedt je een overzicht van alle activiteiten. Het thematisch artikel geeft een globale kijk op het thema in de regio en licht er enkele citaten en objecten uit.

Veel plezier op Erfgoeddag!

Marleen Baelde

Voorzitter CO₇

Franky Bryon, Frans Lignel, Frans Masson, Lieven Vanbelleghem, Geert Vandewynckel, Darline Van Eeckhoutte, bestuursleden CO₇, en schepenen van cultuur/ historische zaken

SPIEGEL VAN ONS VERLEDEN

Beste vrienden,

Honderden organisaties, waaronder musea, archieven, heemkundige kringen, erfgoedbibliotheken, erfgoedcellen, maar ook amateurkunstenaars, cultuurdiensten én verenigingen waar armen het woord nemen, reiken u op Erfgoeddag 2011 een inzicht in het verleden aan. Dit jaar staan we stil bij de oorzaken en de gevolgen van armoede. Laat ons daarbij niet vergeten dat ons huidige welvaartsniveau voor de meeste mensen een zeer recent gegeven is. En tot op vandaag slagen we er helaas nog niet in om iedereen van deze welvaart te laten genieten. Het siert de erfgoedsector en alle andere deelnemers die met cultureel erfgoed bezig zijn, dat zij hun kennis en vaardigheden zo oprecht, spontaan en talrijk op Erfgoeddag met u willen delen. Dat maakt van Erfgoeddag opnieuw een warm en verrassend gebeuren.

Erfgoeddag: voor de duur van één dag focussen het publiek, de media, de vele organisaties en mensen die het evenement mogelijk maken, zich volop op een thema dat in ons cultureel erfgoed vervat zit. Uiteenlopende (kunst)voorwerpen, archiefstukken, verhalen, liederen en zoveel

meer getuigen over diverse aspecten van armoede, vroeger en nu. De gebundelde kracht van dit gebeuren zal opnieuw heel duidelijk maken dat het erfgoed dat wij zo koesteren een spiegel is van het reilen en zeilen van onze samenleving. Dat maakt van cultureel erfgoed net zo'n prikkelend, en in diversiteit haast eindeloos terrein.

Er is, in aanloop naar en tijdens het voorbije 'Europees Jaar van de bestrijding van armoede en uitsluiting' (2010) heel wat inkt gevloeid en gediscussieerd over de mechanismen en de impact van armoede. Mensen in armoede nemen veel minder deel aan het publieke culturele leven dan een gemiddelde Vlaming. Deze (en alle nog volgende) editie(s) van Erfgoeddag wil daar verandering in helpen brengen. Het biedt ons volop stof tot nadenken en plaatst het publieke debat over oorzaken van, gevolgen en remedies voor armoede, in een verhelderend historisch kader.

Graag tot op Erfgoeddag!

Joke Schauvliege

Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur

DEELNEMENDE ORGANISATIES

Erfgoedcel CO,

Yperley / Sint-Jacobsstraat 1
8900 Ieper
T 057 23 93 12
E erfgoedcel@co7.be
W www.erfgoedcelco7.be

ACV Ieper

Sint-Jacobsstraat 34
8900 Ieper
T 059 34 26 23
E jbouckaert@acv-csc.be
W www.acv-brugge-oostende-westhoek.be

Archiefdienst Vleteren

Kasteelstraat 35a
8640 Vleteren
T 057 21 29 61
E archief@vleteren.be
W www.vleteren.be

Curieus Ieper

Eigenheerdstraat 13
8900 Ieper
T 0477 64 06 59
E info@curieusieper.be
W www.curieusieper.be

LDC De Kersecorff

Rijckelarenstraat 83
8900 Ieper
T 057 20 37 78
E dienstencentrum@kersecorff.be

De Oude Kaasmakerij

's Graventafelstraat 48 bus a
8980 Passendale (Zonnebeke)
T 051 77 70 05
E info@deoudekaasmakerij.be
W www.deoudekaasmakerij.be

De Wegwijzer Hollebeke

Komenseweg 102
8902 Hollebeke (Ieper)
T 057 20 50 81
E vera.lannoo@pandora.be

Dienst Cultuur Vleteren

Kasteelstraat 39
8640 Vleteren
T 057 40 00 99
E toerisme@vleteren.be
W www.vleteren.be

Dienst Cultuur Zonnebeke

Langemarkstraat 8
8980 Zonnebeke
T 051 48 00 60
E cultuur@zonnebeke.be
W www.zonnebeke.be

Gidsenkring Ieper

Deken Delaerstraat 2
8900 Ieper
T 057 20 39 68
E chris.beel@pandora.be

Hopmuseum Poperinge

Gasthuisstraat 71
8970 Poperinge
T 057 34 66 76
E hopmuseum@poperinge.be
W www.hopmuseum.be

Onze Heertje erfgoedvereniging

Trommelaarstraat 15
8970 Poperinge
T 057 33 56 10
E mvchvdb@skynet.be
W www.onzenheertje.be

Stadsarchief Poperinge

Veurnestraat 69
8970 Poperinge
T 057 33 56 25
E archief@poperinge.be
W www.poperinge.be

Talbot House

Pottestraat 8
8970 Poperinge
T 057 33 32 28
E info@talbothouse.be
W www.talbothouse.be

Vlaamse Vereniging voor Familiekunde

Afdeling Ieper-Diksmuide
Burchtstraat 1A
8900 Ieper
T 057 20 75 71
W www.vvf-westhoek.be

Vrienden van het Poperings Archief

Vlamertingseweg 8
8970 Poperinge
W www.arch-poperinge.be

VVV Heuvelland

Reningelststraat 11
8950 Kemmel (Heuvelland)
T 057 45 04 55
E toerisme@heuvelland.be
W www.heuvelland.be

'WESTHOEK verbeeldt'

W www.westhoekverbeeldt.be
blog.westhoekverbeeldt.be
E heuvellandverbeeldt@gmail.com
ieperverbeeldt@gmail.com
langemark.poelkappelleverbeeldt@gmail.com
mesenverbeeldt@gmail.com
poperingeverbeeldt@gmail.com
vleterenverbeeldt@gmail.com
zonnebekeverbeeldt@gmail.com

ARMOE TROEF IN DE ZUIDELIJKE WESTHOEK

Armoede is een begrip dat zich moeilijk laat definiëren. Kan men armoede herleiden tot een financiële ondergrens en zo ja waar ligt die lat? Naarmate de eeuwen voortschrijden wordt die lat hoger en hoger gelegd. Volgens onze huidige moderne westerse normen zou het overgrote deel van de zeventiende-eeuwse Westhoekers in armoede hebben geleefd. Enkel een top-laag van edellieden en ondernemers hadden toegang tot luxeproducten die wij vandaag als een evidentie beschouwen. Armoede is een begrip, notie of perceptie die constant evolueert. Net daarom loont het om even stil te staan en achteruit te kijken naar de lange weg die reeds is afgelegd. Wie werd door de maatschappij als arm beschouwd? Hoe stond men tegenover armen? Hoe ving men hulpbehoevende armen op?

De talrijke pogingen die reeds zijn ondernomen om armoede uit de wereld te helpen ten spijt, worden we nog elke dag geconfronteerd met armoede. Ondanks de stijgende welvaart.

CHRISTELIJK ARMOEDE-IDEAAL

{ 13 }

ARMOE TROEF IN DE ZUIDELIJKE WESTHOEK

“Ga heen, verkoop al wat gij hebt en geeft het aan de armen, en gij zult een schat in de hemel hebben”

(Marcus, 10:21)

Rond het begin van het vorig millennium ‘verheerlijkte’ men armoede. Bovenstaand citaat uit de bijbel illustreert dit. Christus gold als het toonbeeld van nederigheid en materiële soberheid. Eveneens tekenend voor de tijdsgeest is het ontstaan van ‘bedelorden’ zoals de Franciscanen en Dominicanen als reactie tegen de rijke kloosterorden. De regel van deze nieuwe orden verplichtte niet enkel de individuele leden tot een zeer eenvoudig bestaan zonder bezittingen, maar ook de kloostergemeenschap in haar geheel. De Franciscanen vestigden zich vóór 1255 in Ieper, rond 1268 de Dominicanen. De predikherentoren langs de vestingen herinnert nog steeds aan de alternatieve naam voor de Dominicanen. Deze broeders hadden geen eigendom en legden gezamenlijk de gelofte van armoede af.

Armen stonden dan ook niet in een slecht daglicht, ze werden beschouwd als geprivilegieerde bemiddelaars tussen de wereld en God. Wie rijk was kon zijn zonden afkopen of zijn zielenheil verzekeren via ‘liefdadigheid’ of caritas. De rijke gaf een aalmoes en verkreeg zo de felbegeerde toegang tot de hemel, de arme kon eten. De maatschappij in balans.

↓ **Werken van barmhartigheid**
Kapel Onze-Lieve-Vrouwhospitaal Ieper
Foto: Stedelijke Musea Ieper

ARMENDISSEN EN GODSHUIZEN

Vanaf de twaalfde eeuw richtte men binnen de parochiekerken in de dorpen en steden 'armendissen' of 'Tafels van de Heilige Geest' op. De benaming verwijst naar de plaats waar oorspronkelijk de uitdelingen plaatsvonden, letterlijk op een tafel achteraan de kerk. Aan het hoofd stond de dismeester die besliste wie werd ondersteund en in welke vorm. Hulpbehoevenden konden bij de dis terecht voor brood, vlees, bier, wijn, brandstof of kledij. Dankzij deze steun hadden de armen eten op tafel en konden ze zich goed kleden en verwarmen. De hulpverlening in natura was vanzelfsprekend niet altijd mogelijk. Geldgiften uitdelen hield een zeker risico in, het gevaar bestond dat het uitgedeelde geld meteen zou worden verbrast in de vele herbergen. Desalniettemin namen sommige armendissen het risico en schakelden over naar geldelijke steun, zoals te Loker. Steun van armendissen lenigde de onmiddellijke nood maar bood geen structurele steun zoals onderwijs. Zonder inkomsten evenwel geen steun. Rijke burgers schonken geld, gronden of huizen aan de dis. Aan gulle schenkers werd een herdenkingsmis opgedragen, waar ook een groot deel van het budget aan werd gespendeerd...

Jetons voor de armen

Kleine loden of soms lederen penningen werden vroeger door de kerkvoogden aan de arme inwoners van de parochie uitgedeeld. Bij de winkeliers konden deze armenloodjes ingeruild worden voor brood, hout, vlees of andere levensnoodzakelijke behoeften. Het uitdelen van de betaalpenningen gebeurde in de kerken meestal na het evangelie of de preek.

Vandenpeereboom Alp., Essai de Numismatique Yproise, Bruxelles, 1877

Een ongeluk kwam nooit alleen. Alleenstaande vrouwen of arme koppels konden in crisistijd amper hun gezin onderhouden. Het fenomeen van het te vondeling leggen van pasgeborenen of het verlaten van de kinderen kwam vaak voor bij de armere bevolking. Deze vondelingen en verlaten kinderen werden opgevangen door de dis. De kinderen werden bij een gastgezin geplaatst dat hiervoor een vergoeding kreeg.

“Alsoo hedent gevonden is gheweest aende achterpoorte vande Penitenten binnen dese stede een jonck kijndt van d’elde [*ouderdom*] van twee jaeren ofte daer ontrent ... Ende alsoo daer doore dese aermen staet belast te worden soo ist dat burghe-meester ende schepenen ordonneren ist dat jemant weet door wien dat kijndt aldaer is gheleit gheweest t self aen te brijnghen aen de wet ende sal proffijteren voor sijnen aenbrijnck vijf pattacons [*zilveren munten gebruikt in de 17^e en 18^e eeuw*]. Actum in caemer desen 4 mej 1699 toorconde pentionnaris,”

(Aantekening van Petrus Wenis, 1699
Stadsarchief Poperinge)

→ Overste Spruytte van het Sint-Jansgodshuis
van Louise De Hem
OCMW Ieper

Vrijgheuen ende betaelyngheuen vreeskens
den Voorn ontfant van

De Lijverdy Betaelst gette in Me
1640
op den syden jaer dienst d'heren v. maart
mitte wijst

By ordonnan by
Bij gijetay
Dy Franlyndt Bychacht v. Bay v. p.
Boult onterledt Costen d'heren vreeskens
Bijne matroly dienst ter v. Bay Cloucklydy
van saltny jaer d'heren vreeskens
vreeskens vreeskens vreeskens
vreeskens vreeskens vreeskens
vreeskens vreeskens vreeskens
vreeskens vreeskens vreeskens

Bij gijetay
Dy Jacob de visch onter de jaer zondnest
vreeskens vreeskens vreeskens
vreeskens vreeskens vreeskens
vreeskens vreeskens vreeskens

Dy Jacob moortide als rollen vreeskens

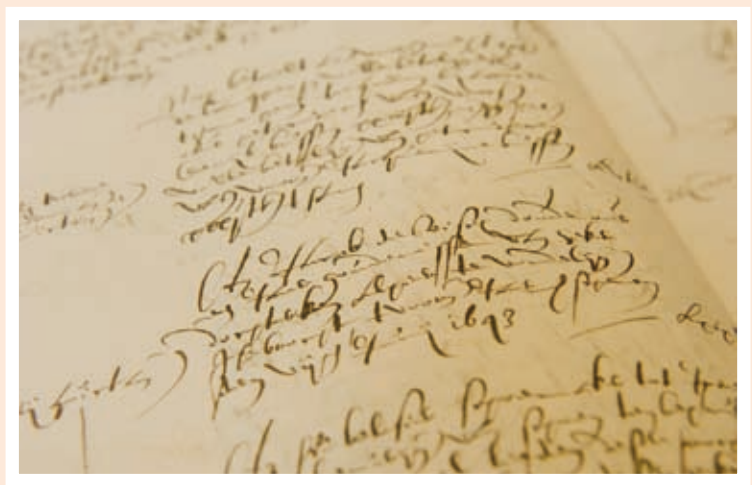
Passchyncken van Kimmel

De armenis van Kimmel had als taak de behoeftigen of *schamelen* van het dorp bij te staan. Ook deze instelling stond onder controle van de lokale kasteelheer die de dagelijkse werking overliet aan enkele dismeesters. Via pachten, renten en giften geraakte de dis aan zijn inkomsten.

De onlangs opgedoken disrekeningen van Kimmel laten ons toe het verhaal te volgen van een *dochterken* dat in de jaren 1630 in Kimmel te vondeling werd gelegd. Zij werd Passchyncken genoemd en toevertrouwd aan de zorg van Jacob de Visch en zijn dochter; hij was wellicht landbouwer te Kimmel. Hij hoefde haar opvoeding niet gratis te doen: jaarlijks trok de armenis hiervoor 60 tot 70 ponden *parisis* uit, voor haar kost en inwonen en soms ook voor wat kleding zoals een *lijfveken*.

Het midden van de 17de eeuw was een zware tijd met oorlog en algemene crisis. Ondanks de inspanningen van de armenzorg te Kimmel en van de familie de Visch overleed het meisje op 24 september 1646, nog voor ze de volwassen leeftijd bereikt had.

Archief Heuveland
© Erfgoedcel CO, | Michaël Depestele

Vanaf dezelfde twaalfde eeuw ontstonden in de steden ‘godshuizen’ of ‘gasthuizen’. Deze lokale instellingen werden door vermogende poorters opgericht. In Ieper stonden de weduwen van Salomon Belle en Melchior Broederlam aan de wieg van respectievelijk het Godshuis Belle en het Sint-Jansgodshuis. Gasthuizen waren zowel op het terrein van de armenzorg als de ziekenzorg actief. Het waren letterlijk huizen waar hulpbehoevende armen, ouderen en zieken onderdak, steun en verzorging konden krijgen. In het Godshuis Nazareth te Ieper werden ouderen opgevangen, men kan dus spreken van een rusthuis avant la lettre. In het Onze-Lieve-Vrouwospitaal werden zieken verzorgd, het is dan ook één van de rechtstreekse voorlopers van het Jan Ypermanziekenhuis.

Het Godshuis van de Heilige Geest ving weduwen op, de talrijke beluiken herinneren ons hier nog aan. In Sint-Magdalena net buiten Poperinge werden leprozen opgevangen, besmettelijke ziekten hou je het liefst buiten de stadsmuren. Het zijn maar enkele voorbeelden. Deze instellingen zullen eeuwen blijven bestaan. De werken van barmhartigheid vatten de taken van de godshuizen samen: de hongerigen spijzen, dorstigen laven, zieken verzorgen, naakten kleden, doden begraven en de vreemdelingen of pelgrims onderdak bieden. Hospitaalbroeders of -zusters stonden in voor de dagdagelijkse werking, vandaar dat de term godshuis beter de lading dekt. Bij elk godshuis vond je minimaal een kapel.

Dankzij giften van abten, graven en rijke stedelingen konden ze hun werking eeuwenlang voortzetten en een omvangrijk patrimonium opbouwen. De hoeven en landbouwgronden verpachtte men aan landbouwers, waardoor ze jaarlijks verzekerd waren van inkomsten. De ‘Gasthuisbossen’ waren bijvoorbeeld vroeger eigendom van de verschillende Ieperse godshuizen.

Verbonden aan de werking van de dissens en de godshuizen zijn de fundaties of beurzen. Een rijke schenker en stichter vertrouwde de uitvoering ervan toe aan een godshuis dat voorzieningen trof om een oudere of kind kosteloos op te nemen. Dankzij deze beurzen konden weduwen en arme kinderen worden opgevangen of onderwijs krijgen.

Leprozerij aan de rand van de stad

Met deze akte uit 1312 verleende Hendrik de Coudescure, 56^e abt van de Sint-Bertinusabdij, aan de stad Poperinge de toelating om een woonplaats bestemd voor leprozen op te richten. Deze leprozerij bevond zich nabij de Magdelanaput, langs de steenweg van Poperinge naar Ieper. Volgens oud-archivaris Oscar Fiers werd dit hospitaal in 1701 afgebroken, nadat enkele jaren daarvoor de twee laatste melaatsen er gestorven waren. Deze akte is tevens het oudst bewaarde stuk in het stadsarchief van Poperinge.

Stadsarchief Poperinge

VAN 'GOEDE' NAAR 'SLECHTE' ARME

Structurele armoede was er altijd, zelfs wanneer de economie floreerde. De situatie werd evenwel in economisch moeilijke tijden of crisissen moeilijk om dragen. De teloorgang van de lakenindustrie in de streek betekende meer werklozen. Hoe meer mensen aan de bedelstaf, hoe meer de godshuizen en armendissen onder druk kwamen te staan. Bovendien evolueerde vanaf de 15^e eeuw de perceptie rond armoede in negatieve zin. Werkbekwame armen werden als parasieten beschouwd en er werden repressieve maatregelen getroffen tegen bedelaars en vagebonden.

“Alle de ghone die omme aelmoessen zullen willen gaen moeten draeghen aen hunnen hals te weetene een kempensnoer met een loodeken daeran hanghende, gheprent up den cnoep daer twee henden vergadert zijn met alzulken prenten of teekene als in elke plaetse useren zal”

(Ordonnantie van de Raad van Vlaanderen, 1461
Stadsarchief Ieper)

Om de stijgende armoedecijfers een halt toe te roepen probeerde de stadsmagistraat de verspreide initiatieven te rationaliseren en centraliseren door de oprichting in 1525 van de 'Ghemeene Beurse'. Alle caritatieve instellingen, zowel armendissen als godshuizen werden verplicht bij te dragen in dit gemeenschappelijk fonds. De gemene beurs deelde net als de armendissen voedsel, kledij en brandstof uit. Voordat armen aanspraak konden maken op steun werden ze eerst onderworpen aan een uitvoerig onderzoek waarbij men het kaf van het koren scheidde.

Op gratis hulp moest men niet langer meer rekenen. De kinderen van de armlastige gezinnen werden naar de Arme Knechtschool of de Arme Meisjesschool gestuurd of geplaatst bij een gastgezin. Dit revolutionair project werd opgepikt door Keizer Karel en humanisten zoals de Spaans-Brugse Juan Luis Vives. De gemene beurs kende echter geen navolging in andere steden. Ook te Ieper kende het wegens financiële moeilijkheden geen succes en stierf een stille dood.

Betaald voor het verzorgen van Jan Oste in zijn ziekte tot aan zijn dood.

- *Aan Margriete Provoost voor de bijstand aan Jan Oste in zijn leven en ziekte in opdracht van de wet, 84 schellingen.*
- *Om wat zoetigheid te kopen tegen de ziekte van Jan Oste, 10 schellingen.*
- *Aan meester Cornelis voor een drank tegen de ziekte van Jan Oste, 30 schellingen.*
- *Voor het leveren van stro voor de zieke Jan Oste, 12 schellingen.*
- *Aan Margriete Provoost voor de ruzie, moeite en het leggen in de doodskist, 120 schellingen.*
- *Aan de pastoor voor het celebreren van de uitvaart van Oste, het recht van de kapelaan en de koster, en het leveren van het was, 280 schellingen.*
- *Het maken van de put voor de overledene, 20 schellingen.*

(Disrekening Sint-Niklaaskerk in Mesen van 1644-1646)

De Beeldenstorm betekende voor verschillende godshuizen een ramp. Het gasthuis van Poperinge werd in 1566 vernield. Tijdens de daaruit voortvloeiende Tachtigjarige Oorlog en de daaropvolgende eeuwen zag men geen beterschap. Vrouwen en jonge meisjes probeerden de totale armoede te vermijden via huisnijverheid of kantnijverheid. De koopman bezorgde de kantwerksters grondstof en het patroon, het afgewerkte kant werd tegen een hongerloon terug aan hem afgestaan. Ook de Arme Meisjesscholen sprongen op deze kar, een belangrijk deel van de schooltijd werd besteed aan kantwerk. Het budget van de school plukte de vruchten van de inspanningen van de jonge leerlingen. De alleenstaande kantwerksters konden onderdak vinden in de vele beluiken die werden gebouwd, zoals het Weeuwhof te Poperinge.

Onder impuls van Wenzel Coberger werden in de Zuidelijke Nederlanden openbare pandjeshuizen of 'Bergen van Barmhartigheid' opgericht waar mensen een goedkope lening konden aangaan tegen een onderpand. In de Zuidelijke Nederlanden zagen 15 dergelijke instellingen het licht, waaronder één te Leper in de Lombaardstraat. De goede intenties ten spijt hielpen de pandjeshuizen de armoede de wereld niet uit. Wie weet werkten ze juist armoede in de hand?

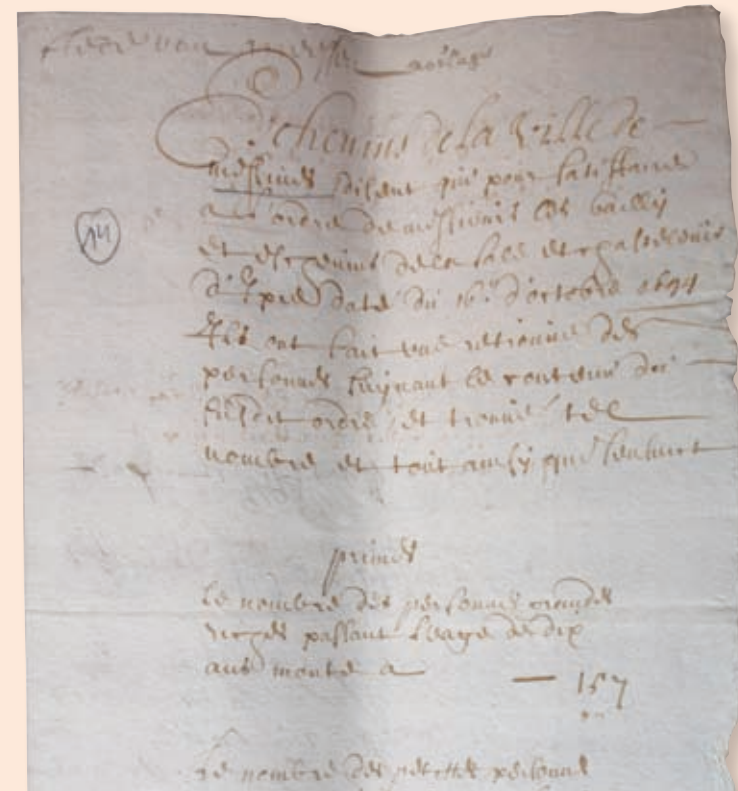
↓ **Weeuwhof Poperinge**
 Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

Eind 17de eeuw was de toestand van de stad Mesen betreurenswaardig. Volgens een lijst van maalrecht van 21 oktober 1694 telde de stad maar 507 inwoners. Daarvan waren er 267 armen en 240 zogenaamde rijken die bekwaam geacht waren om maalrecht te betalen. Dat is een belasting van 6 stuivers per hoofd. De helft van de bevolking werd dus als arm bestempeld.

Volgens een ander document van hetzelfde jaar telde de stad 94 huizen. In de stad leefden 8 geestelijken, die in de telling niet meegerekend werden, 17 landbouwers, landslieden of molenaars, 53 vrouwen en weduwen, 65 ongehuwde zonen, 64 ongehuwde dochters, 16 dienstknechten en -meiden en 259 armen en bedelaars.

Stadsarchief Leper, kasselrij Leper, VI-1848, nr. 14

Een arme van geest op de Reutelhoek

Op 15 mei 1783 sloeg Nicolais Lemahieu alle vensters van zijn woning op de Reutelhoek in Beselare stuk. Hij greep zijn vrouw herhaaldelijk bij de keel en wierp met een *iseren brander* naar haar hoofd om haar het leven te benemen. Hij was al een tijdje geestesziek, maar de buurt beseftte die dag dat er maatregelen genomen moesten worden.

Nicolais was gehuwd met Marie Therese Nuitten en zij leefden van 'den dis'. Zijn vrouw vroeg de burgemeester en schepenen van Beselare om haar man op hun kosten te laten opnemen in een *huys van securiteyt* in Ieper. Dorpspastoor, dokter, huisbazen, vrouw en broers bevestigden zijn krankzinnigheid. Nicolais werd geplaatst... in een gevangenis. Van een behandeling van geesteszieken was in die tijd nog geen sprake.

Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

EN DAAR IS DE OVERHEID

“Ieder heeft het recht
een menswaardig
leven te leiden”

(Belgische grondwet, artikel 23)

Hoe kan het ook anders, na de Franse Revolutie veranderde de armenzorg ingrijpend. Tot nog toe was armenzorg gestoeld op religieus geïnspireerde liefdadigheid. De Nationale Vergadering in Frankrijk trok in 1789 een streep onder de kerkelijke liefdadigheid. Oorspronkelijk had men de intentie om de armenzorg te nationaliseren. In een latere fase van de Franse Revolutie, onder het Directoire, werd er geopteerd de armenzorg of openbare onderstand op gemeentelijk niveau in te delen in plaats van op het nationale. Door de wet van 16 vendémiaire jaar V (7 oktober 1796) werd in elke stad een 'Commissie Burgerlijke Godshuizen' in het leven geroepen. In Poperinge en Ieper werden alle godshuizen of gasthuizen met uitzondering van de armendis onder het beheer van de desbetreffende commissie gebracht. Te Ieper werd na lang discussiëren een lijst van 23 liefdadigheidsinstellingen opge maakt die voortaan onder de commissie vielen: Onze-Lieve-Vrouwhos-pitaal, Sint-Jansgodshuis, Godshuis Belle, Godshuis Nazareth, begijnhof, Berg van Barmhartigheid, Arme Knechtschool, Arme Meisjesschool, Laureinsschool, Bonaertschool, Sint-Sebastiaansschool, Heilige Geeststichting voor weduwen, Godshuis van de Hoge Zieken, de vondelingen, Lamotteschool, de Looie, Catechismusschool, Krankzinnigengesticht, het tuchthuis en de Wavransstichting.

Kostenloos onderwijs in Oostvleteren

In de notulen van het schepencollege van Oostvleteren werden in 1858 de aanvragen besproken van behoeftige kinderen die voor kosteloos onderwijs in aanmerking kwamen. In de gemeentelijke jongensschool ging het om 40 kinderen, in de armenschool kwamen 37 meisjes in aanmerking om van deze subsidiemaatregelen gebruik te maken.

Gemeentelijk archief Vleteren

“**Drankbestrijding**
Waar men in huis te veel met Koning
Alcohol speelt, daar is spoedig armoe
troef en word[t] weldra voor goed
miserie gespeeld”

(www.historischekranten.be -
 De Poperinghenaar, 25 juli 1909)

De ‘officieel’ afgeschafte kloostergemeenschappen bleven verder instaan voor het beheer van de godshuizen waardoor er op de werkvloer weinig van deze hervormingen te merken was. Wel werd de commissie onderworpen aan het toezicht van de stedelijke besturen. Bovendien werd het onderhoud van de burgerlijke godshuizen een onderdeel van de gemeentelijke uitgaven.

Ook de armendissen ontsnapten niet aan de hervormingsdrang van de Fransen. Vanaf 1796 en in de daaropvolgende jaren werden de dissens uit de sfeer van de parochiekerken gehaald. Per dorp of stad werden ze ondergebracht in het Bureel van Weldadigheid. Te Ieper en Poperinge had men dus zowel een commissie als een bureel. Net zoals bij de commissie hield de gemeente toezicht. De taakverdeling dis-godshuis bleef gespaard. Daar waar de commissie verantwoordelijk bleef voor institutionele zorg en opvang van de armen bleef het bureel de ondersteuning van de armen thuis voortzetten.

Een hulpbehoevende arme kon maar op één plaats aanspraak maken op ‘openbare onderstand’, namelijk zijn onderstandswoonst. Enkel in die gemeente kon hij aanspraak maken op steun. De natuurlijke plaats van de onderstandswoonst was de geboorteplaats. Wanneer iemand zijn domicilie aanpaste moest men een bepaalde wachttijd doorlopen voordat de onderstandswoonst werd aangepast. Een Langemarknaar kon niet in Mesen terecht bij het bureel. De grenzen voor armenzorg waren afgebakend.

STOOMTREIN VAN DE INDUSTRIALISATIE

Tijdens de 19de eeuw miste de Westhoek de trein van de industrialisatie, onder andere door het uitblijven en mislukken van de aanleg van het kanaal Ieper-Komen (Leie). Daardoor had men moeilijk toegang tot de zo gegeerde Waalse steenkolen. Nochtans had de streek goedkope arbeidskrachten op overschot. Door het uitblijven van ingrijpende maatregelen stond de deur open voor tal van sociale wantoestanden. De lonen waren rond 1840 nauwelijks voldoende voor de arbeiders en hun gezinnen om in de meest elementaire behoeften te voorzien. Enkel emigratie, pendelarbeid of seizoensarbeid naar Wallonië of Noord-Frankrijk boden enige toekomstperspectieven. Op het einde van de negentiende eeuw waren 2300 seizoensarbeiders uit het arrondissement Ieper aan het werk in Frankrijk. De kantnijverheid bleef de enige manier voor vrouwen om iets bij te verdienen.

↑ Seizoensarbeiders in chicoreiast
Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

Kopen op de pof

Ivo De Meersseman (1837-1900) was bakker-winkelier op de Boskant (Madonna, Lange-mark-Poelkapelle). Omdat veel klanten hun rekening niet konden betalen, stond hij hen toe op krediet te kopen. De Boskanters kochten brood, boter, bloem, rogge, rijst... en andere levensnoodzakelijke producten op de pof. Zo konden ze

de moeilijke periode

tussen twee oogsten – juli, augustus en september – overbruggen, maar soms ook hele jaren.

Terugbetalingen gebeurden cash of via ruilhandel tegen varkensvlees, aardappelen of lijnolie. Schulden werden doorgaans aangezuiverd vanaf juli of november. Niet toevallig de periode wanneer de seizoensarbeiders terug naar huis kwamen na het bieten zetten of rooien in Frankrijk.

Privécollectie

In het midden van de negentiende eeuw mislukten de oogsten in zowel België als het buitenland. De arme lagen van de bevolking die niet zonder hun aardappelen konden werden het zwaarst getroffen. Ondervoeding in combinatie met slechte huisvesting veroorzaakten veel gezondheidsproblemen en epidemieën, zoals tuberculose, pokken, cholera of buikgriep. De wachtrijen voor het bureel en de commissie (in de steden) groeiden aan. Deze schrijnende taferelen uit de negentiende eeuw werden treffend op doek gezet door Ieperse schilders zoals Théodore Cériéz (*De Aalmoes*) of Louise De Hem (*Armoede*).

↓ *'De Aalmoes'* van Théodore Cériéz
Stedelijke Musea Ieper

→ *'Armoede'* van Louise De Hem
Stedelijke Musea Ieper

Kantwerksters Leed.

1. 't Is die wilt hooren in een lied,
Wat dat 't jaar dertig is geschied:
De kanten gaan voor nieten,
Hoe dan!
Dat zoud' een mensch verdrieten!
En wuk dink je daarvan?
2. Wuk dink je van den Ingelschman?
Hij brengt de tule al in ons land!
En dat bij g'heelee hoopen,
Hoe dan!
Omdamme ze zoûn koopen!
En wuk dink je daarvan?
3. Het is al tule lijk papier:
't En deugt voorwaar ook niet een zier!
't Is goed voor twee, drij waschten,
Hoe dan!
Zijn dat geen mooie kosten!
En wuk dink je daarvan?

VAR.: 1.5. Zou dat geen mensch verdrieten?
3.2. 't En is voorwaar nog niet gezien!

↑ Kantwerksterslied

In het jaar 1830 werd de machinale Engelse tule ingevoerd. Het kantwerk moest daarom veel goedkoper worden verkocht - "de kanten gaan voor nieten".

Iepersch Oud-Liedboek - Teksten en Melodieën uit den volksmond opgetekend door Albert Blyau en Marcellus Tasseel (Brussel, 1962)

“**Het loon van de kantwerksters tart alle verbeelding: een gehuwde vrouw die niet regelmatig kan werken en in het huishouden staat, verdient 1 tot 1,50 frank per week. Een vrouw die twaalf tot dertien uur per dag werkt, verdient 3 frank voor zes dagen werken: dat is ongeveer 4 centiem per uur**”

(De Winne August, Door arm Vlaanderen, Gent, 1904)

De kantwerkscholen en de liberalen.

Toen in de voorledene eeuw men in Vlaenderen verscheide gestichten zag opstaen om aen de kinders het brood des lichaems en des geests te verschaffen, aenzag men de kantwerk- en de spin-scholen als den eenigsten middel om den kost te doen verdienen aen menigvuldige kinders die broodhonger leeden en aen de beschaeftheid onttrokken waren door de bedelary tot welke zy zich begaven.

Hetgene op het einde der voorledene eeuw werd gepleegd, hebben wy over eenige jaren op eenen breederen voet zien daerstellen, wanneer door het vallen der limmen nyverheid, het handgespin ten onderen ging, en de aerdappellaeg den hongersnood onder de werkende klas veroorzaekte.

Wy zagen dan, in byna alle onze gemeenten, kantwerkscholen inrichten door kloosterzusters, of door eenige dochters die, aen de wereld niet gekleefd zynde, hunnen tyd, hunne gezondheid, ja hun bestaen besteden om de kinders een stuk brood te doen winnen en om hun dikwyls te onttrekken aen eene langzame dood by gebrek aen levensmiddelen welke hunne ouders onbekwaem waren te verschaffen. ...

Nu is de kans veranderd: de liberalen, die gedonderd hebben tegen de kloosters, die ze met kasseijen hebben aen stukken gesmeten en gelyk zy te Jemmappes over een jaer deden, de broeders onderwyzers van arme kinders, wilden verbranden, de liberalen dan hebben vastgesteld den oorlog te doen aen de kantwerkscholen. Weg dan met de kantwerkscholen! Deze is de kreet der liberale gazetten.

(www.historischekranten.be – Gazette van Yperen en Poperinghe, 19 juni 1858, p.1)

← 'Kantwerkster' van Théodore Cériest
Stedelijke Musea Ieper

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog ontstonden coöperaties, met toepasselijke namen zoals ‘Spaarzaamheid’. Deze winkels kochten voeding en andere verbruiksgoederen in bulk aan die ze aan een goedkope prijs aan haar leden aanbood. Bovendien kregen de leden jaarlijks een restorno uitbetaald. Eveneens komt sociale huisvesting op het voorplan, de Samenwerkende Maatschappij ‘Eigen Heird’ zorgt te leper voor aangepaste arbeiderswoningen.

↓ Collectie Eigen Heerd,
Stadsarchief Ieper

Kortewunsten op de Rodeberg

Voor de Rodeberg een trekpleister werd voor allerlei sportievelingen en toeristen, was deze bewoond door het zogenaamde “Rodebergvolkje”. Ze woonden er met hun gezin in eenvoudige huisjes; de zogenaamde *kortewunsten* opgetrokken uit stro en wit leem met houtvlechtwerk. De tientallen woonsten stonden elk op een eigen lapje grond, afgebakend met hagen, en lagen verscholen achter kastanjabomen of een weelderige meidoorn. Tussen de hagen liepen kronkelweggetjes waar je enkel kon passeren te paard, met een kruiwagen of een koe aan de hand. Maar een koe hadden de meesten toch niet; een paar kippen, konijnen, een hond of een kat en een schaap of een geit voor de melk, boter en kaas.

De mannen verdienden hun brood bij de Franse boeren en hun vrouwen *spellewkten*. De meesten hadden het *spellewken* geleerd in de school op Westouter-plaats of in de school bij de bedevaartsgrot op de Rodeberg zelf. Een vrouw verdiende in die tijd één frank (ongeveer 2,5 eurocent) per maand voor haar *spellewerk*! Het *spellewerk* werd toentertijd per elle – zo’n 70 cm – verkocht. Voor velen was dat juist genoeg om hun gekochte huisje af te betalen. En de kinderen van het gezin? Die zaten op een baalzak te spelen met hun lappenpoppen terwijl hun moeder *spellewkte*.

Privécollectie, ‘WESTHOEK verbeeldt’

DE GROOTEN OORLOG

Gedurende de oorlog verbleven vele vluchtelingen in Frankrijk. Aangezien men in Noord-Frankrijk niet al deze mensen kon huisvesten, werden ze verspreid over heel Frankrijk. De plaatselijke bevolking had veel sympathie voor de Vlamingen. De Franse overheid besliste om vanaf augustus 1914 de vluchtelingen een geldelijke steun toe te kennen.

De Association des Sinistrés de la Flandre Occidentale (Vereniging der Beschadigden van West-Vlaanderen) was een specifiek initiatief door en voor West-Vlamingen in Frankrijk. Deze vereniging had drie doelstellingen: het verdedigen van de belangen van de West-Vlaamse oorlogsslachtoffers en het verwezenlijken van het volledige herstel van de schade die aan hun eigendommen werd toegebracht, het herstellen van het economische leven van de provincie West-Vlaanderen en het verlenen

↓ Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

van wederzijdse bijstand aan haar leden. René Colaert, burgemeester van Ieper, en enkele Ieperse notabelen waren lid van het centraal comité.

In het begin werden de kinderen van de vluchtelingen naar Franse scholen gestuurd. Er werden echter steeds meer Belgische scholen ingericht. In mei 1915 startte men met de organisatie van buitenlandse schoolkolonies voor kinderen uit de frontstreek. Deze kinderen worden Les Enfants de l'Yser genoemd.

De vluchtelingen in de zuidelijke Westhoek hadden soms een onderkomen op landbouwbedrijven. Zij vestigden zich ook in leegstaande panden, maar na een tijd vooral in zelfgemaakte kotjes en barakken langs de wegen achter het front.

↓ Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

“Soldaten zijn gisteren in mijn huis gedrongen en hebben al de mooiste klederen gestolen welke ik van den “aide civil belge” voor onze armen gekregen had,,

(Dagboek Achiel Van Walleghem (pastoor van Dikkebus), 1915, IFFM)

↓ → Privécollectie, ‘WESTHOEK verbeeldt’

... ellendige kotjes. Wat staken die rechte staan, daartussen wat latten op persen of berd van alle soorten geslegen of soms 't een en 't ander, dit alles binnen en buiten bestreken met kleiaarde. Daarop eene kappe van hetzelfde houtwerk beslegen met terreppapier of blik van soldatenbescuitdozen. En zoo timmert men in 3 of 4 dagen een oorlogshuisje. Een deur die zij meeverhuisd hebben sluit den ingang. Een vensterken met de laatste ruiten van hun oud huis dient voor kijk en luchtgat. Eene blikken buise, ook van soldatendozen boven op het dak dat is de kave. En in dat huisje twee of drie plaatsen dikwijls gescheiden door de deuren en vensterluiken die zij van een oud huis hebben meegebracht. Men vindt er de keuken die meestendeels soldatenwinkel en koffielaats is, dan 1 of 2 slaapkamers. De vloer is in aarde en boven de kamers is er gemeenlijk een zolder doch dikwijls te flauw om menschen te dragen. Zulke kotjes vindt men bij honderden in de streek, arm en ellendig, en nogthans het volk leeft er betrekkelijk gelukkig. Zij hebben immers een eigen heerd en zijn meester in huis.

(Dagboek Achiel Van Walleghem (pastoor van Dikkebus), 1916, IFFM)

Ver van huis

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was de familie Laurens-Follet uit Elverdinge naar Stavele gevlucht. Vader Jules Laurens liet er zijn leerlooierij achter. Na een diefstal van leer kreeg hij op 6 november 1915 de toelating van de militaire overheid om zijn resterende koopwaar te gaan ophalen.

Ter plekke organiseerde de familie zich om ver van huis te overleven. De vier zusters Laurens vonden er werk in de wasserijen van het Belgisch leger. De kledij van de soldaten moest er gewassen, gestreken en hersteld worden. Tijdens de werkuren droegen alle vrouwen een wit uniform. Op 12 juli 1917 werd Celesta Laurens tot toezichtster benoemd door het Belgische leger.

Na de oorlog keerden ze terug naar Elverdinge. Met de steun van het Koning Albertfonds richtten ze twee barakken op. In de ene startten vader en zonen de looierij terug op, in de andere – aan de overkant van de straat – baatten moeder en dochters een kruidenierswinkel uit.

Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

WEDEROPBOUW

Na de Eerste Wereldoorlog bouwden de terugkomers noodwoningen van afbraakmateriaal. Er werden ook barakken gekocht bij het Brits leger, de zogenaamde Nissen Huts. Beide waren van bijzonder slechte kwaliteit. De voorlopige woningen mochten de eigenlijke wederopbouw niet hinderen en moesten dus opgetrokken worden buiten de vroegere dorpskernen, zodat ze niet voorzien raakten van verharde wegen, drinkbaar water, verlichting of riolering. Vanaf maart 1920 werd de nadruk gelegd op zelfbouw. Daklozen konden met een toelage van 3000 frank een semi-permanente woning bouwen. Er werd een standaard houten raamwerk aangeleverd, maar wegens de kostprijs kende dit geen succes.

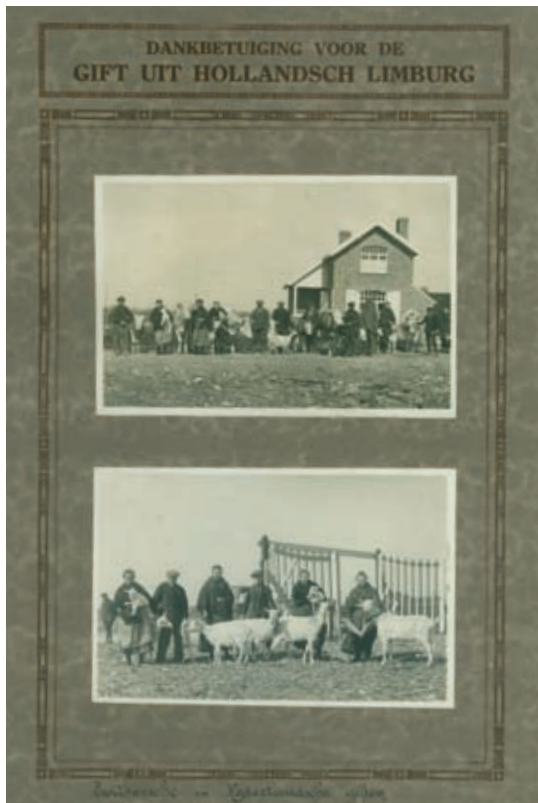
↓ Noodgeld

In Flanders Fields Museum

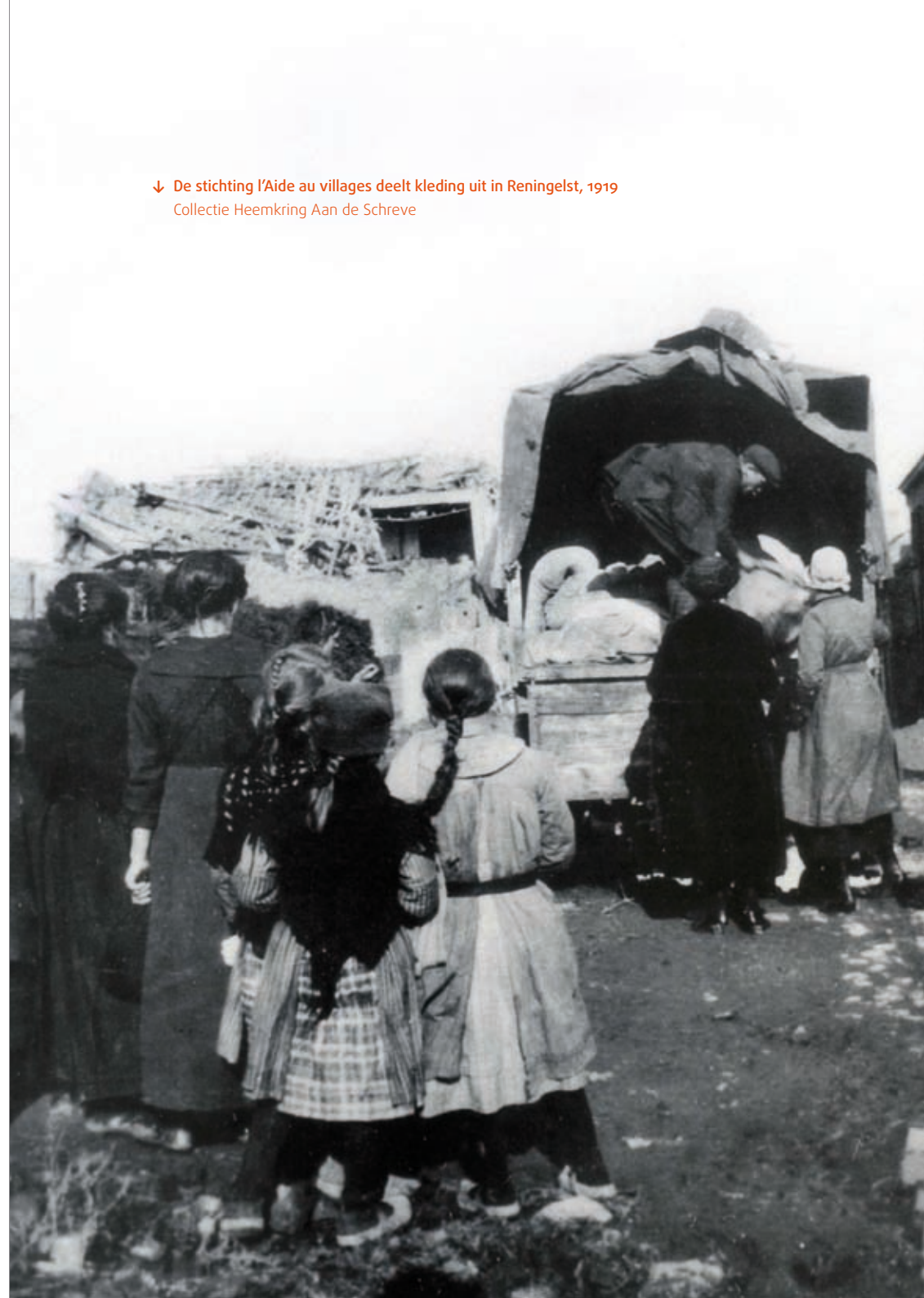
Zeker in de eerste helft van 1919 was men voor de bevoorrading aangewezen op georganiseerde liefdadigheid. In de niet ontvolkte gemeenten was er in veel gevallen een voedingscomité dat de bevoorrading tijdens de oorlog had verzorgd en dat nu ook bleef doen in de geteisterde buurgemeenten.

Vooraf rond 1920 waren de enorme materiële moeilijkheden voorlopig overwonnen en raakten na enkele jaren opgelost. De wederopbouwproblematiek kwam echter boven op de structurele economische crisis die het Vlaamse platteland in de 19de eeuw beleefde en die in deze grensregio voortduurde.

→ Dankbetuiging van Werk van den Akker te Poelkapelle, 15 april 1925
Fotoalbum In Flanders Fields Museum

↓ De stichting l'Aide au villages deelt kleding uit in Reningelst, 1919
Collectie Heemkring Aan de Schreve

← Privécollectie,
'WESTHOEK verbeeldt'

LAATSTE RECHTE LIJN RICHTING O.C.M.W.

Op het einde van de negentiende eeuw groeide de overtuiging dat de wetgeving op weldadigheid moest worden aangepast. De scheiding tussen de commissies en de burelen zorgde voor organisatorische en financiële moeilijkheden. Daarom werden beide instellingen versmolten tot één instelling door de wet op de Openbare Onderstand van 1925: de Commissie der Openbare Onderstand of C.O.O.

↓ Bureel van Weldadigheid Passendale vóór 1914 → Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt' Archief wijlen Gabriël Versavel

REKENING

M^r: Pecover Valeer en zuster
 te Roubrugge D^r
 aan den uitdeeler van de C.O.O. alhier
 Door ~~verkoop en levering van het volgende, betaalbaar op den~~
 dag der begrafenis hunner moeder voor uitdeeling aan
 de behoeftigen den 27de Februari 1936 van

49 gewone winkelbroden aan	
2,25 ieder is te samen	110 25
voor timmer en drukkers	0 75
Totaal	111 00

Woldevan te Roubrugge den 8 maart 1936

G. Vanthaele

EEN TWEEDE GROTE OORLOG...

De Duitse inval van 1940 confronteerde België en de Westhoek met een gigantisch voedingsprobleem. De landbouwers waren verplicht vlees- en zuivelproducten in te leveren aan de bezetter. Rantsoeneringen waren onvermijdelijk. Via het gemeentehuis kon de bevolking rantsoeneringzegels verkrijgen waarmee men de noodzakelijke levensmiddelen kon aankopen. De Duitse bezetter probeerde bovendien de maatschappelijke hulpverlening door de lokale overheden en religieuze organisaties over te nemen en te coördineren via Winterhulp. Dit was een vereniging geschoeid op het Duitse 'Winterhilfswerke' met drie doelen: bijdragen inzamelen en opnieuw uitdelen, materiële en morele steun bieden aan armen en liefdadigheidsacties van openbare instellingen en privé-verenigingen op dat terrein coördineren. Winterhulp kreeg subsidies maar verzamelde eveneens middelen in via collectes, loterijen, concerten, feesten, film- en theateervoorstellingen... In elke gemeente werd er een plaatselijk comité opgericht. Net zoals de vroegere armendissen deelde Winterhulp steun in

natura uit. Het deelde voornamelijk melk, steenkool, soep en warme maaltijden uit.

↑ www.historischekranten.be -
 Het Ypersche, 20 december 1940, p.1

↓ Rantsoeneringszegels
 Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

Na de oorlog moesten de landbouwers op vraag van de regering nog anderhalf jaar vlees- en zuivelproducten inleveren om de toen heersende armoede te lenigen. Ook dit thema kon niet ontbreken tijdens de bevrijdingstoeten.

← Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

↑ De miserie der corporatie
 Archief Heemkring Flambertus Vlamertinge, 'WESTHOEK verbeeldt'

Wanneer in 1976 de fusies van de gemeenten werden doorgevoerd vaardigde de wetgever de wet op het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn uit. De vroegere gemeentelijke C.O.O.'s werden samengevoegd tot één O.C.M.W. per fusiegemeente. Het bestaansminimum werd ingevoerd zodat het welzijn van iedereen in de maatschappij kon worden gegarandeerd. De werking van O.C.M.W.'s beperkte zich niet langer tot louter materiële en financiële ondersteuning, maar breidde zich uit tot een bredere preventieve, sociaalbegeleidende, maatschappelijke ondersteuning van iedere burger. ■

Dit artikel is gebaseerd op:

- Inspiratiebrochure Erfgoeddag Armoe Troef, Brussel, 2010.
- "Armen en zieken", in: 2000 jaar De Westhoek, Waar is de tijd, uitgeverij Waanders, Zwolle, 2006.
- P. Chielens, D. Dendooven en H. Decoodt, De laatste getuige. Oorlogslandschap van de Westhoek, Tielt, 2006.
- Erfgoedcel CO, VAI, CVAa en provincie West-Vlaanderen, Bouwen aan wederopbouw 1914/2050. Architectuur in de Westhoek, Ieper, 2009.
- M. Dujardin, "Krankzinnigen te Beselare", in: Zonneheem, jaargang 34, 2005, nr. 4, pp. 1-18.
- D. Musschoot, Van Franschmans en Walenmannen. Vlaamse seizoenarbeiders in den vreemde in de 19de en 20ste eeuw, Tielt, 2008.
- E. Huyghe, "De Rodeberg vóór 1914. Een hemel op aarde?", in: Doviekroniek, jaargang 1, 1988, nr.3, pp. 14-15.

Het artikel kwam tot stand met medewerking van Jochen Vermote (basistekst), Johan Beun, Koen en Miriam Baert-Vandenbergh, Tijs Goethals en Josephine Heinen.

MEER ZIEN OF LEZEN?

.....
www.historischekranten.be
www.westhoekverbeeldt.be

ACTIVITEITEN OP 1 MEI 2011

IEPER

In Ieper worden tentoonstellingen en een praatcafé over armoede toen en nu met elkaar verbonden via een historische rondleiding.

tentoonstelling

1 **ARMOE EN GODSHUIZEN IN IEPER**

Vlaamse Vereniging voor Familiekunde Ieper-Diksmuide i.s.m. Gidsenkring, Curieus, LDC De Kersecorff, ACV

Zaal Die Beeldscone
Burchtstraat 1A
8900 Ieper
Doorlopend open tussen
10u00 en 18u00

Het rijke OCMW-archief bevat materiaal van de 16^e tot de 19^e eeuw, en vormt de basis van deze expo. Daarnaast geven de archieven van de godshuizen een scherp beeld van de armoede-instellingen die hier actief waren (en zijn). Doorheen deze archiefstukken ontmoet je tal van families die hier aanklopten voor - dikwijls letterlijke - broodnodige ondersteuning.

Kapel Onze-Lieve-Vrouwhospitaal Ieper

tentoonstelling

2 **ZWARTE SNEEUW EN RODE ROZEN. VERHALEN VAN ARMOEDE EN STRIJD**

Curieus (Ieper), Van Acker Stichting en Amsab/ISG i.s.m. Animo, Joetz, Linx+, Magik, S-Plus en Welzijnsschakels

2

Burchtstraat 1A
8900 Ieper
Doorlopend open tussen
10u00 en 18u00

Loopt vervolgens van
2 tot 15 mei in de De
Neerstad | bibliotheek
Ieper (Weverijstraat 7,
8900 Ieper)

“De schaarse keren dat we een stukje chocolade kregen, was dat van een grote tablet côte d’or. Dat was een regeltje in twee, de helft voor mijn zuster en de helft voor mij en het was elk zijn beurt de kant waar dat het olifantje op stond. Dat was een beetje dikker”.

“En deze die rijker waren of meer hadden of ons, zaten vooraan in de klas. En wij achteraan. En als er iemand moest antwoorden, dan waren het altijd deze die vooraan zaten.”

“Het was wel triestig wanneer er schoolreis was. De bus kwam aan en wij mochten niet mee, geen geld genoeg”.

Dit zijn slechts enkele uitspraken van krasse 80-plussers over hoe zij in hun jonge jaren armoede hebben beleefd en hoe zij zich daar vaak met woord en daad tegen hebben verzet, al dan niet met de hulp van sociale bewegingen. In deze unieke tentoonstelling worden hun verhalen ook vergeleken met deze van mensen die vandaag nog in armoede leven.

AMSAB-Instituut voor Sociale Geschiedenis

3

tentoonstelling

OPEN IN ARMOEDE – DE KRACHT VAN MENSEN

ACV Ieper i.s.m. Welzijnsschakel Te Goare

ACV Ieper

Sint-Jacobsstraat 34

8900 Ieper

**Doorlopend open tussen
10u00 en 18u00**

**Om 10u en 14u is er een
workshop "Arte Povera":
kunstwerk voor één dag.**

**Kinderen maken een
zelfportret met 'arme'
materialen. Het geheel
vormt op het einde van
de dag een vergankelijk
kunstwerk.**

Deze fototentoonstelling met foto's van Hendrika Dezutter doorbreekt de façade, verruimt de blik van de kijker en toont de kracht en fierheid van mensen in armoede. De tentoonstelling is een creatie van de provincie West-Vlaanderen en het Fotohuis van de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten DKO Brugge. De tentoonstelling is gratis te bezoeken vanaf 18 april, op werkdagen telkens van 9u tot 12u en van 14u tot 16u (niet op 26/4), op Erfgoeddag doorlopend tussen 10u en 18u.

Op Erfgoeddag zelf wordt deze fototentoonstelling aangevuld met een bijzondere historische schets van het ontstaan en de evolutie van de vakbonden in België. Een arme die alleen staat, is kwetsbaar. Solidariteit en samenwerking maken mensen daarentegen sterk en weerbaar. Dat is de basisgedachte van elke vakbond. In het bijzonder zoomt de tentoonstelling in op de geschiedenis van het ACV, dat haar 125-jarig bestaan viert.

Nationaal archief ACV-CSC

demonstratie

OPEN PRAATCAFÉ: KANTKLOSSEN

LDC De Kersecorff i.s.m. 'IEPER verbeeldt'

4

LDC De Kersecorff

Rijkeklarenstraat 83

8900 Ieper

**Doorlopend open tussen
13u00 en 18u00**

In dit open praatcafé zie je onze leden aan het werk tijdens het kantklossen. Achter deze prachtige kantwerkjes schuilt een weinig gekende geschiedenis van lange uren (kinder)arbeid en lage lonen... Want kant is in Ieper historisch erfgoed mét een verhaal. Een verhaal over de tijd toen kant een noodzakelijke broodwinning was en Valencienneskant een symbool van armoede. Kantonderricht maakte in de scholen deel uit van het lespakket. Een verhaal met een happy end, een verhaal over hoe kant evolueerde van een ambacht, een beroep naar een kunst.

Stedelijke Musea Ieper

*Heb je zelf oude foto's,
verhalen of andere
informatie over kant?
Kom langs en breng je
materiaal mee!
Vrijwilligers van 'IEPER
verbeeldt' verwerken ter
plaatse je oude foto's.*

5

rondleiding

ZWARTE SNEEUW IN IEPER

Gidsenkring Ieper i.s.m. VVF Ieper-Diksmuide, Curieus, ACV, LDC De Kersecorff

Dienst toerisme

Grote Markt

8900 Ieper

**Start rondleiding om
10u00, 14u00 en 16u00**

(duur: 2 uur)

**Reservatie verplicht via
toerisme@ieper.be of**

T 057 20 02 20

**Er zijn maximum 30
plaatsen per rondleiding.**

Deze wandeling belicht enkele minder gekende aspecten van de middeleeuwse armenzorg in Ieper. Je ontdekt de 'achterkant', maar ook het verval van een ooit zeer rijke stad en de locaties van godshuizen, de Berg van Barmhartigheid, het huis van verbetering voor bedelaars, wezenscholen, ... Onderweg bezoek je ook de vier andere Erfgoeddag-activiteiten in de binnenstad.

Stedelijke Musea Ieper

POPERINGE

In 14 staties wordt de kroniek van de armoede in Poperinge van 1302 tot 1960 uitgebeeld. Deze 'Kruisweg van de armoede' start aan het stadsarchief, gaat langs Talbot House en eindigt in het Hopmuseum.

tentoonstelling

DE KRUISWEG VAN DE ARMOEDE

6

Stadsarchief Poperinge i.s.m. 'POPERINGE verbeeldt', Westhoekverteller Guido Vandermarliere, de vrienden van het Poperings Archief

**De Letterbeek |
Stadsarchief Poperinge
Veurnestraat 69
8970 Poperinge
Doorlopend open tussen
10u00 en 18u00**

Het archief belicht met verschillende haltes de stads-geschiedenis. Op een interactieve tentoonstelling maak je kennis met de omstandigheden waarin vondelingen, pestlijders... moesten (over)leven. De armenzorg zelf wordt aan de hand van documenten, voorwerpen en foto's verbeeld. Via levendige vertellingen maak je ten slotte kennis met vreemde 'tsjolaars'. Boeiend voor het hele gezin.

**Kinderen krijgen informatie
op maat en worden met
doe-opdrachten in het
verhaal meegevoerd.**

Privécollectie

7

tentoonstelling

ARMOE IS EEN TROEF! (KRUISWEG VAN DE ARMOEDE)

Onzen Heertje erfgoedvereniging i.s.m. Stadsarchief Poperinge, Westhoekverteller Guido Vandermarliere, de vrienden van het Poperings Archief

De Letterbeek
Veurnestraat 69
8970 Poperinge
Doorlopend open tussen
10u00 en 18u00

Loopt nog tot
1 oktober 2011

Wat zijn de troeven in de kruisweg van de armoede? Zich inzetten voor de (arme) medemens is inherente gerechtigheid, een troef voor de zielenzaligheid. De werken van barmhartigheid kregen hulp uit Heiligenhoek, wat 7 troeven ineens oplevert. Het onderwijs speelde met een pedagogische troef: de anti-alcoholische schooldag en de bedelordes deden aan bedelen en bedelen: ook een evangelische troef.

Onzen Heertje erfgoedvereniging

8

evocatie

WAT KUN JE KOPEN VOOR EEN DODEMANS CENT? (KRUISWEG VAN DE ARMOEDE)

Talbot House i.s.m. Kunstacademie Poperinge, onderzoeksproject Lijssenthoek

Talbot House | Concert Hall
Pottestraat 8
8970 Poperinge
Doorlopend open tussen
10u00 en 18u00

Permanente collectie
op 1 mei 2011 gratis te
bezoeken

Hoeveel is een mensenleven waard, in tijden van oorlog? In 1919 wil de Britse regering de familie van alle individuele slachtoffers bedanken. Die krijgen een bronzen 'Memorial Plaque', een ereteken dat al snel een waardeloze 'Dead Man's Penny' wordt genoemd:

Talbot House Poperinge

leven kon je er nooit mee terugkopen. Op Erfgoeddag roepen we de sfeer en de historische context van deze bewogen tijd op.

9

tentoonstelling

"VRIMDE PLOKKERS" (KRUISWEG VAN DE ARMOEDE)

Hopmuseum Poperinge

Hopmuseum Poperinge
Gasthuisstraat 71
8970 Poperinge
Doorlopend open tussen
10u00 en 18u00

Permanente collectie op 1
mei 2011 gratis te bezoeken

Om 15, 16 en 17 uur brengt
de groep Salade De Fruits
de sfeer terug die er op de
vrije dag tijdens de hommelpuk
in Poperinge heerste.

Salade De Fruits brengt
swingende jazz, een brokje
Frans chanson, een vleugje
Django en een hapje
Bechet. Terug naar de roots
van jazz! Hierbij serveren
we straffe koffie en lekkere
hommelpaptaart.

Dit optreden kadert in het
grensoverschrijdende festival
"Musique au Musée/
Muziek in het Museum" van
Westhoek Streekmuseum
en Pays de Flandre.

Hopmuseum Poperinge

10

demonstratie

DIALECT: TAALARMOEDE OF TAALRIJKDOM?

Erfgoedcel CO, i.s.m. De Veerman, Erfgoedcel Brugge,
Erfgoedcel TERF, Erfgoedcel Kortrijk, Variaties, provincie
West-Vlaanderen

Hopmuseum Poperinge
Gasthuisstraat 71
8970 Poperinge
Doorlopend open tussen
10u00 en 18u00

Het jongerenproject 'Zonder ondertitels' (www.zonderondertitels.be) laat twaalf West-Vlaamse jongeren, onder leiding van kunstenaars, uitzoeken wat het West-Vlaams voor hen betekent. Met muziek, film, theater, ... presenteren deze jongeren de rijkdom van hun moedertaal! Zeej'al curieus?

Geïllustreerde registratie 900 Westhoekse dialectwoorden
door Adhemar Vandroemme, Watou, 2005

HOLLEBEKE (Ieper)

Hollebeke keert op Erfgoeddag terug in de tijd naar de jaren 1920-1950.

multimedia-presentatie

11 ARM, MAAR MOEDIG: VERHALEN OVER HOLLEBEKE IN DE JAREN 1920-1950

De Wegwijzer i.s.m. OKRA, Cultuurdienst Ieper en 'IEPER verbeeldt'

*Ontmoetingscentrum
Neerwaastensestraat 10A
8902 Hollebeke (Ieper)
Doorlopend open tussen
14u00 en 18u00*

Hollebeekse 80-plussers op het scherm! Ze halen herinneringen op over Hollebeke in de magere jaren. Verhalen over wonen en naar school gaan in barakken, over loodjes zoeken om bikkels te maken, over hoe jong ze waren toen ze al veel en hard moesten werken. Maar ook herinneringen over spelen en plezier maken en lekker eten als het kermis was: een koekestute met stierebeuter.

Oude foto's en voorwerpen illustreren de verhalen.

Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

evocatie

12 ARM, MAAR ZALIG GENIETEN: ONTSPANNING IN HOLLEBEKE IN DE JAREN 1920-1950

De Wegwijzer i.s.m. Cultuurdienst Ieper

Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

In het dorpscentrum van Hollebeke keren we terug in de tijd. Armoede troef, maar de mensen laten het aan hun hart niet komen. Kinderen spelen met wat ze vinden of maken hun speelgoed zelf. Volwassenen vermaken zich in het dorpscafé met volksspelen of kaarten voor een voedselprijs. Kom samen met je kinderen een vlieger maken of probeer eens een spelletje vloerbollen in De Welkom. Of ga op bezoek bij moeder Octavie in haar noodwoning: als je in gepaste kledij bent, trakteert ze met een druppel.

12

*Ontmoetingscentrum
Neerwaastensestraat 10A
8902 Hollebeke (Ieper)
Doorlopend tussen 14u00
en 18u00*

*Activiteiten over het
volledige dorpscentrum,
start aan het ontmoetings-
centrum*

*Kinderen van de basis-
school demonstreren
hoe vroeger speelgoed
gemaakt werd en hoe
ermee gespeeld werd.
Alle kinderen mogen
meedoen.*

PASSENDALE (Zonnebeke)

rondleiding

13 KAAS, EEN FEEST VAN HET VOLK!

De Oude Kaasmakerij i.s.m. Dienst Cultuur Zonnebeke

*De Oude Kaasmakerij
's Graventafelstraat 48 bus a
8980 Passendale
(Zonnebeke)
Doorlopend open
tussen 10u00 en 18u00*

*Rondleiding jongeren-
project start om 14u00 en
16u00. Reservatie verplicht
via info@deoudekaasmakerij.be of T 051 77 70 05.
Er zijn maximum 30
plaatsen per rondleiding.*

De Oude Kaasmakerij Passendale

Vaak waren armoedige taferelen het uitgangspunt in de glorieuze stoet der kazen. Breng je herinnering aan de stoet mee en laat je op Erfgoeddag verleiden tot een gesprek met onze babbelbox. Dit kan zowel een foto, een gadget, affiche, maar ook een verhaal zijn. Jonge muzikanten brengen verhalen over armoede van weleer in een hedendaagse outfit. Je kan ze zien tijdens twee muzikale rondleidingen.

vertelling

SPEUREN NAAR ERFGOED | PASSENDALE OP DE VLUCHT

Miguel Boutry (Rent-a-guide)

Vorming Plus i.s.m. Erfgoedcel CO,

14

*Kerk Passendale
Start wandeling aan de
kerk van Passendale om
14u00 (duur: 2 uur)
Vooraf inschrijven
tot en met 26 april op
T 058 31 14 94*

Passendale was in de zomer van 1914 een rustig en vooral onbekend landbouwersdorp. Onwaarschijnlijk dat enige tijd later net dit dorp het strijdtoneel werd van één van de bloedigste veldslagen uit de Eerste Wereldoorlog. Geallieerden en Duitse soldaten streden er maandenlang tegen elkaar. Uiteindelijk bleef van de dorpskern niets over. Passendale werd een legende... Maar voor de honderden inwoners begon de ellende vanaf het prille begin van de strijd. Jong of oud, man of vrouw, arm of rijk, ... iedereen sloeg op de vlucht. Tijdens deze wandeling luister je naar hun verhaal: waar trokken ze naartoe, hoe overleefden ze, wanneer en in welke omstandigheden konden ze naar hun geboorte- grond terugkeren. Als ze al terugkeerden...

Passendale, tegenüber der Kirche, was den Engländern zerstört

Privécollectie,
'WESTHOEK verbeeldt'

WOESTEN (Vleteren)

tentoonstelling

15 DE KLOOSTERGESCHIEDENIS EN ARMENSCHOOL IN WOESTEN

Dienst cultuur i.s.m. 'VLETEREN verbeeldt', archiefdienst Vleteren

*Sint-Rictrudiskerk
Woestendorp
8640 Woesten (Vleteren)
Open tussen 10u30-12u00
en 14u00-18u00*

Ook dit jaar speelt Vleteren haar troeven uit. De tentoonstelling in de Sint-Rictrudiskerk voert je terug in de tijd. Zo werd rond 1830 de armenschool in Woesten opgericht. Vandaag vertellen we deze geschiedenis, net als die van het klooster, kloosterzusters en het onderwijs...

Archief zusters van Maria Pittem, 'WESTHOEK verbeeldt'

tentoonstelling

ARMOE VERBEELDT

16

Dienst cultuur i.s.m. 'VLETEREN verbeeldt', archiefdienst Vleteren

Hoe ging het er hier tijdens de oorlogsjaren aan toe? En wat met de broodbedeling na een begrafenis? En ken je het verhaal van de 'weggevoerden'? Armoede loopt als een rode draad doorheen de geschiedenis van Vleteren... De vrijwilligers van 'VLETEREN verbeeldt' verzamelden heel wat materiaal en presenteren dat vandaag tot een sprekend geheel.

*Sint-Rictrudiskerk
Woestendorp
8640 Woesten (Vleteren)
Open tussen 10u30-12u00
en 14u00-18u00*

Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

ZONNEBEKE

tentoonstelling

17 SUSKEWIET. EEN OVERZICHT VAN DE NAOORLOGSE VINKENSPOORT IN ZONNEBEKE

Dienst Cultuur Zonnebeke i.s.m. 'ZONNEBEKE verbeeldt'

Café 't Paradijs
Menenstraat 257
8980 Geluveld
Doorlopend open tussen
10u00 en 18u00

De vinkensport in Zonnebeke kende in de naoorlogse periode een sterke groei. Deze expo brengt een beeld van de vinkenzettingen en belicht in het bijzonder het sociale aspect bij de kampioenvieringen. Wie waren de vinkenzetters? Hoe betaalden ze hun hobby? Het is ook een prima gelegenheid om kennis te maken met de werking van de beeldbank: 'ZONNEBEKE verbeeldt'.

De Grensvink, Zonnebeke

WESTOUTER (Heuvelland)

wandeling

18 DAGELIJKSE KOST – EEN CULINAIRE WANDELING MET ETEN VAN TOEN

VVV Heuvelland

18

Dorpsonthalpunt
Poperingestraat
8954 Westouter
(Heuvelland)

Zientje uit het Kotje Piepersbos op de Rodeberg neemt je mee, terug in de tijd. Ze laat jong en oud zien wat de pot schafte bij de arme bevolking aan het begin van de 20^e eeuw. Toen waren er op de Rodeberg helemaal niet zo veel winkels en restaurants als nu. Wat kregen de kinderen voor ontbijt en waar haalden ze dat eten vandaan? Je komt het allemaal te weten tijdens deze culinaire wandeling.

Start wandeling om
14u00 (4 km - duur: 3
uur), aangepast schoeisel
aangeraden. Toegankelijk
voor kinderwagens. De
wandeling gaat ook door
bij regenweer.

Tijdens de wandeling wordt er gebruik gemaakt van producten van de Heuvellandse streekboerderijen en de supermarkt van de natuur: weiden, velden en wegkanten.

Reservatie verplicht via
toerisme@heuvelland.be
of T 057 45 04 55. Er zijn
maximum 35 plaatsen.

Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

MEER ERFGOED IN WESTHOEK-ZUID

SUSKEWIET

Het verenigingsleven is de drijvende kracht achter het sociaal-culturele leven in de regio. Cultuurdienst CO₇ en Erfgoedcel CO₇ slaan de handen in elkaar om in de loop van 2012 onder de noemer 'Suskewiet' de tradities en de vele aspecten van het vinkenzetten in de kijker te zetten. De vinkensport kent een lange traditie, vele typische gebruiken en een rijke (beeld)taal. Met dit project wil CO₇ een brede groep mensen aanspreken. 'Suskewiet', dat wordt: unieke vinkenfoto's uit Westhoek Verbeeldt, gezellig tafelen rond grootmoeders recepten, een artistieke en muzikale invulling, een schrijfwedstrijd 'Ode aan de vink', een leuke publicatie en zoveel meer. Weet je een archief aan documenten en foto's van vinkenzettingen liggen of broed je op een idee om het vinkenzetten op een leuke manier in de kijker te zetten? Wij horen het graag! Je kan het melden op erfgoedcel@co7.be of T 057 239 312.

OPEN MONUMENTENDAG 2011

Op 11 september vindt de 23ste editie van Open Monumentendag plaats. Naar goeie gewoonte worden dan in Vlaanderen heel wat monumenten, landschappen en archeologische sites in de kijker gezet. In 2011 ligt de focus op 'Conflict'. Met dit thema richt Open Monumentendag zich niet alleen op de botsingen tussen mensen en het erfgoed dat daarmee in verband staat. Omgaan met conflicten is tegelijk zoeken naar oplossingen en compromissen. Ook in de zuidelijke Westhoek is Open Monumentendag een klassieker. Voor de 9de maal brengt Cultuurdienst CO₇ een uitgebreide brochure uit naar aanleiding van deze 'dag van het onroerend erfgoed'. Je kan deze gratis regionale brochure vanaf augustus ophalen bij een dienst cultuur/toerisme of in een bibliotheek in de CO₇-gemeenten. Of bekijk de brochure vanaf juli online op www.cultuurdienstco7.be.

ACTIVITEITEN OP 1 MEI 2011

- 1 Armoede en godshuizen in Ieper { 58 }
- 2 Zwarte sneeuw en rode rozen.
Verhalen van armoede en strijd { 59 }
- 3 Open in armoede – de kracht van mensen { 60 }
- 4 Open praatcafé: kantklossen { 61 }
- 5 Zwarte sneeuw in Ieper { 62 }
- 6 De Kruisweg van de Armoede { 63 }
- 7 Armoede is een troef! (Kruisweg van de Armoede) { 64 }
- 8 Wat kun je kopen voor een Dodemans Cent?
(Kruisweg van de Armoede) { 65 }
- 9 “Vrimde plokkers” (Kruisweg van de Armoede) { 66 }
- 10 Dialect: taalarmoede of taalrijkdom? { 67 }
- 11 Arm, maar moedig:
verhalen over Hollebeke in de jaren 1920-1950 { 68 }
- 12 Arm, maar zalig genieten:
ontspanning in Hollebeke in de jaren 1920-1950 { 69 }
- 13 Kaas, een feest van het volk! { 70 }
- 14 Speuren naar erfgoed: Passendale op de vlucht { 71 }
- 15 De kloostergeschiedenis en armenschool in Woesten { 72 }
- 16 Armoede verbeeldt { 73 }
- 17 Suskewiet.
Een overzicht van de naoorlogse vinkensport in Zonnebeke { 74 }
- 18 Dagelijkse kost – een culinaire wandeling met eten van toen { 75 }

